

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра
з теми: «**ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМИН ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ**»

Виконала:
магістрантка 2 курсу групи KorO1-M20
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кондратюк Наталія Олександрівна

Науковий керівник:
Чопік О.В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Колектив як психолого-педагогічна проблема формування взаємин дітей.....	6
1.2. Особливості колективу дітей дошкільного віку.....	17
1.3. Розвиток взаємин дошкільників з інтелектуальними порушеннями та їхніх однолітків з типовим розвитком в інклюзивній групі.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМИН ДІТЕЙ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	31
2.1.Методика дослідження дитячого колективу.....	31
2.2.Аналіз результатів дослідження стосунків дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями з ровесниками з типовим розвитком.....	41
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ У ІНКЛЮЗИВНІЙ ГРУПІ	55
3.1. Програма формування позитивних взаємин дошкільників в інклюзивній групі.....	55
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність. Колектив – організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Дитячий колектив – об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою). Характерними рисами колективу є суспільно значуща мета, щоденна спільна діяльність, спрямована на її досягнення, наявність органів самоврядування, встановлення певних психологічних відносин між його членами. Дитячий колектив відрізняється від інших колективів віковими межами, специфічною діяльністю (навчання), послідовною мінливістю складу, відсутністю життєвого досвіду, потребою в педагогічному керівництві. Дитина переживає перший соціальний досвід формування стосунків з іншими людьми, передусім, з дітьми. Вона вчиться спілкуватися, домовлятися, відстоювати свою думку тощо. Проблеми на цьому етапі незмінно позначаються на особливостях соціальної взаємодії в дорослому віці. Тому, одним із напрямів дошкільного виховання є формування колективу дітей, профілактика булінгу, моніторинг лідерства та характерних колективних цінностей.

На сучасному етапі активного впровадження інклюзивного навчання, яке передбачає спільне навчання дітей з типовим рівнем розвитку та ровесників з особливими освітніми потребами, постає одна із чи не найважливіших проблем – труднощі у процесі формування системи соціальних взаємин дітей в інклюзивній групі. Причинами труднощів, більшою мірою, є: індивідуальні психофізичні особливості дітей з особливими потребами, стереотипи і неготовність психолого-педагогічного персоналу, дітей з типовим рівнем розвитку, батьків обох категорій дітей.

У загальній педагогіці вивченню особливостей взаємостосунків у дитячому колективі присвячено праці В.Агеєва, Г.Андрєєвої, Л.Божович, О.Донцова, Я.Коломинського, А.Макаренка та інших. Проблема формування колективу дітей з особливостями психофізичного розвитку висвітлено у

дослідженнях: В.Бондаря, А.Колупаєвої, М.Матвєєвої, С.Миронової, Н.Назарової, В.Синьова, О.Чопік, Л.Шипіциної та інших.

Проте питання включення дошкільників з інтелектуальними порушеннями в інклюзивне середовище закладу дошкільної освіти (далі ЗДО) системно не вивчалось, що і обумовило вибір теми дипломної роботи магістра.

Мета дослідження – розробити методичне забезпечення формування позитивних взаємин дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзивної групи ЗДО.

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми формування колективу дошкільників;
- дослідити систему взаємин дітей з інтелектуальними порушеннями з ровесниками з типовим розвитком в умовах інклюзивної групи;
- розробити методичне забезпечення формування колективу дошкільників в інклюзивній групі.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес в інклюзивній групі.

Предмет дослідження – методичне забезпечення формування взаємин дітей з інтелектуальними порушеннями з однолітками з типовим розвитком в умовах інклюзивної групи.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану її вивчення, узагальнення та систематизація теоретичних положень;
- емпіричні: констатувальний експеримент; систематизація та узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження; розробка програми щодо формування колективу дітей дошкільного віку інклюзивної групи.

- статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів дослідження полягають у тому, що: розкрито особливості взаємин дошкільників в інклюзивній групі; розроблено методичне забезпечення формування позитивних взаємин дошкільників з інтелектуальними порушеннями та з типовим розвитком в умовах інклюзивного ЗДО.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості експериментальної апробації методичного забезпечення формування взаємин дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзивного навчання, яке може використовуватись вихователями, корекційними педагогами в освітньому процесі, студентами під час проходження педагогічної практики.

Базою проведення дослідження був Хорошівський центр розвитку дитини «Веселка». Дослідженням було охоплено 6 дошкільників з легким ступенем інтелектуального порушення (5-6 років) та 10 дошкільників з типовим розвитком.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Матеріали дипломної роботи магістранта були апробовані на студентській науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи студентів та магістрантів факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи (місто Кам'янець-Подільський, жовтень 2021 року). Результати дослідження відображено в 1 публікації.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми розвитку взаємин дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі дозволило зробити наступні висновки.

З тієї миті, як дитина потрапляє в групу ровесників, її індивідуальний розвиток уже не можна розглядати і вивчати поза взаєминами з іншими членами групи. Саме на основі досвіду спілкування з ровесниками формуються моральні якості підростаючої особистості, насамперед ті, які визначають її ставлення до людей. Хоча групу дітей закладу дошкільної освіти лише умовно можна вважати колективом, проте навіть у неї є великі потенційні можливості для розвитку дітей на основі доступних їм моральних норм і правил. На етапі активного впровадження інклюзивного навчання, яке передбачає спільне навчання дітей з типовим рівнем розвитку та ровесників з особливостями психофізичного розвитку, постає одна із чи не найважливіших проблем – труднощі у процесі формування системи соціальних взаємин дітей в інклюзивній групі. Визначено, що причинами труднощів, більшою мірою, є: індивідуальні психофізичні особливості дітей з особливими потребами, стереотипи і неготовність психолого-педагогічного персоналу, дітей з типовим рівнем розвитку, батьків обох категорій дітей. Теоретичне дослідження свідчить про актуальність досліджуваної проблеми та обумовлює необхідність подальшого дослідження особливостей взаємин дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзивної групи та пошук ефективних засобів і методів корекційно-розвиткового впливу з метою розвитку позитивних взаємин між дітьми.

Метою констатувального експерименту була оцінка стану розвитку взаємин дошкільників в інклюзивній групі. Було представлено методiku дослідження взаємин дошкільників, викладено результати дослідження особливостей колективу дошкільників інклюзивної групи. Ми провели дослідження, метою якого була діагностика особливостей взаємовідносин дітей з типовим розвитком та з інтелектуальними порушеннями старшого дошкільного віку в інклюзивній групі. Вивчалось ставлення дітей один до

одного; прагнення бути задіяними до колективних завдань, участь кожного у їх вирішенні; бажання дітей бути разом; вміння вирішувати конфліктні ситуації, готовність дітей долати труднощі тощо.

Результати дослідження свідчать, що лише у 8% респондентів з інтелектуальними порушеннями сформована міцна система колективних взаємин з вихованцями групи. Ці діти демонструють інтерес до однолітків, активно взаємодіють та вибудовують комунікацію без обмежень. Вихователю вдається залучити цих дітей до взаємодії. У дошкільників сформоване позитивне ставлення один до одного. У 42% дітей визначено достатній рівень, для якого характерним є стала система колективних взаємостосунків, в якій більшість з них займають комфортні для себе позиції. Діти з допомогою педагога достатньою мірою засвоюють основи комунікації з однолітками. Проте дошкільники з інтелектуальними порушеннями не досить активно проявляють інтерес до усіх членів групи, формують своє вузьке коло спілкування. У них переважає мимовільно зацікавлене або байдуже ставлення до однолітків. У 50% опитаних визначено низький рівень, що характеризується слабкою системою колективних взаємостосунків, в якій більшість дітей почувають себе некомфортно. Діти не мають друзів серед однолітків. Не вміють вибудувати комунікацію з однолітками, часто потрапляють в конфлікти. Діти малоініціативні, сором'язливі, тривожні.

Дошкільники з типовим розвитком рідко проявляють ініціативу у налагодженні дружніх стосунків з ровесниками з порушеннями розумового розвитку. На нашу думку, це обумовлено характерними особливостями дітей з інтелектуальними порушеннями, а саме: менш розвиненими колективними інтересами, примітивною ігровою діяльністю, невмінням вирішувати конфліктні ситуації тощо. Під час бесіди з педагогами центру було з'ясовано, що взаємини однолітків з типовим та порушеним розвитком потребують постійного втручання, спрямованого на формування інтересу до групових видів діяльності та толерантного ставлення один до одного. Враховуючи результати теоретичного аналізу літературних джерел, дані

експериментального дослідження, нами було розроблено методичне забезпечення формування взаємин дошкільників з типовим та порушеним інтелектуальним розвитком. Результати досліджень науковців свідчать, що дошкільники інклюзивної групи мають достатні потенційні можливості для розвитку позитивних взаємин з однолітками. Проте для досягнення цієї мети потрібно забезпечувати спеціальні умови виховання, яке має проводитися в системі із дотриманням взаємозв'язку, наступності і постійного ускладнення завдань. Розроблена програма формування взаємин дошкільників інклюзивної групи визначає систему корекційно-розвиткового впливу на дітей з використанням різних форм, методів та прийомів роботи. Особливістю програми, що забезпечує її ефективність, є участь педагогів у реалізації завдань, прийомів роботи. Основним методом роботи є організація добре «продуманої», з боку педагога, сюжетно-рольової гри з використанням різноманітних засобів виховання. За умови активної участі педагогів та батьків у цій діяльності, робота з розвитку взаємин між дітьми інклюзивної групи буде цілісною та успішною. У програмі окреслено етапи та завдання, спрямовані на розвиток дружніх взаємин між дошкільниками з типовим та порушеним інтелектуальним розвитком, адаптовано сюжетно-рольові ігри, які можуть використовувати фахівці з метою розвитку колективу дошкільників інклюзивної групи.

Впровадження у практику роботи програми з метою забезпечення її ефективності передбачає створення таких умов: систематичне проведення занять; здійснення індивідуального і диференційованого підходу; забезпечення можливості активної та керованої ігрової діяльності дітей; залучення батьків до співпраці.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективними напрямками нашого дослідження є апробація методичного забезпечення формування позитивних взаємин дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзивного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 368 с.
2. Бажанова Л.С. Підготовка педагогічних працівників для роботи з учнівською молоддю в інклюзивному класі. *Професійна освіта інвалідів, осіб з особливими освітніми потребами у професійно-технічних навчальних закладах* : методичний веб-журнал. 2012. №7(11). Режим доступу: <http://www/proftekhosvita.org.ua/>.
3. Бойчук П. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А. С. Макаренка та В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1. 2008. С. 16.
4. Буйняк М.Г. Формування психологічної готовності педагогів загальноосвітніх шкіл до інклюзивного навчання. Інклюзивна освіта: теорія і практика : навчально-методичний посібник/ [кол. авторів; за заг. ред. С.П.Миронової]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. Частина 2. 145–154.
5. Волошин О. Психолого-педагогічний супровід дітей із розладами спектра аутизму в умовах інклюзії : рівний доступ до освіти. *Дефектолог*. 2013. № 12. С. 11–14.
6. Воспитание коллективизма у детей дошкольного возраста. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://shporiforall.ru/46-vospitanie-kollektivizma-u-detej-doshkolnogo-vozrasta.html>
7. Воспитание у дошкольников чувства коллективизма. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ignom.ru/books/doshkolnaya_pedagogika/dshped77.html.
8. Годовникова Л.В. Интегрированное обучение в массовой школе: психолого-педагогическое сопровождение учащихся с ограниченными возможностями здоров'я: учеб. пособие. Белгород : Изд-во БелГУ, 2008. 343 с.

9. Давыдов В.В. Психология младшего школьника. *Феникс*. 1995. №2. 189 с.
10. Дереклеева Н. Роль диагностик в работе по созданию детского коллектива. *Воспитательная работа в школе*. 2005. №1. С. 107–112.
11. Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам. Книга 3. / Л.С. Вавіна, А.М. Висоцька, В.В. Жук та ін./ за ред. В.І Бондаря, В.В. Засенка. К.: Науковий світ. 2006. 212 с.
12. Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: навчально-методичний посібник / А.Г.Шевцов, О.В.Романенко, Н.С.Скрипка. К., 2009. 200 с.
13. Єременко Г.М., Риженко Г. М. Дитина йде до школи. К. : Знання, 1985. 32 с.
14. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.П.Миронової]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.
15. Інклюзивна освіта: теорія та практика: навчально методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.П.Миронової]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. Частина 2. 184 с.
16. Ипполитова М.В. К проблеме обучения детей с двигательными нарушениями. *Детские церебральные параличи*. Л. : [б.и.], 1994. С.137–138.
17. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. К.: «Самліт: Книга», 2009. 272 с.
18. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб. К. : Видавнича група » АТОПОЛ», 2011. 273 с.

19. Колупасва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів. Навчально-методичний посібник. К. : «АТОПОЛ». 2010. 96 с.
20. Комановський І.В. Педагогічний всеобуч батьків першокласників. *Початкова школа*. 1969. №3. С. 60–63.
21. Коменский А.Я. Педагогическое наследие / [Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский]. М. : Педагогика, 1987. 416 с.
22. Конникова Т. Организация коллектива учащихся в школе. М. : Просвещение, 1987. 216 с.
23. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. Донецк : Лебідь, 2000. 319 с.
24. Лошкарёва Н.А. Изучение межличностных отношений учащихся начальной школы [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://festival.1september.ru/articles/418916/>.
25. Макаренко А. Коллектив і виховання особистості. М. : Педагогіка, 1972. 335 с.
26. Малахова О.В. Педагогічні умови соціалізації дітей у стосунках з однолітками : Дис. канд. наук: 13.00.05 - 2007. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/338367.html>
27. Маленкова Л.И. Педагоги, родители и дети. М. : ТОО «Интел Тех», 1994. 216 с.
28. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: науково методичний посібник / укладачі: О.В.Чубарук, Л.А.Петушкова, О.В.Татаринцев; за ред. Н.І.Клокар, О.В.Чубарук. Біла Церква : КОІПОПК, 2006. 124 с.
29. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка. Підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

30. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.

31. Миронова С.П. Корекційна спрямованість виховання колективу учнів з вадами інтелекту. *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. № 15. С. 200–203.

32. Немов Р. Шлях до колективу: книга для вчителів про психологію учнівського колективу. М. : Педагогіка, 1988. 140 с.

33. Нижник О. Допомога дітям з особливими потребами. *Психолог. Бібліотека*. К. : Главник, 2004.

34. Новікова Л. Педагогіка дитячого колективу. М. : Педагогіка, 1978. 144 с.

35. Образовательная интеграция и социальная адаптация лиц с ограниченными возможностями : пособ. для учителей, психологов и родителей детей с ограниченными возможностями / А. Н. Коноплева [и др.]. Мн. : НИО, 2005. 260 с.

36. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. М. : изд-во Института психотерапии, 2003. 319 с.

37. Олешкевич В.И. Интегрированное обучение как педагогическая проблема. *Научно-методическое и кадровое обеспечение развития инклюзивного образования* [Электронный ресурс] / А. В. Воронов, Т. И. Мороз, С.И. Пугач, Ю.Л. Загумённов. Режим доступа : http://inclusion.kz/sites/default/files/1/resource_materials_on_ie_and_esd.Pdf

38. Олешкевич В.И. Интерактивное обучение и воспитание как фактор социализации лиц с особенностями психофизического развития. *Дефектологія*. 2008. № 1(60). С. 9–12.

39. Петровский А.В., Шпалинский В.В. Социальная психология коллектива. Учеб. пособие. М. : Просвещение, 1978. 176 с.

40. Пометун О.І., Пироженко Л.В., Біда О.А. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів. Методичний

посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.

41. Про основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний Актуальні питання корекційної освіти 451 ресурс] : Наказ № 1243 від 31. 10.2011 р. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Режим доступу : <http://news.yurist-online.com/laws/43797>.

42. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник : у 9 книгах / за заг. ред. А.А.Колупасевої. К. : ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ», 2010.

43. Сім'я дитини в умовах інклюзивної освіти. Методичні поради батькам: навчально-методичний посібник / А.Г.Шевцов, О.В.Романенко, Л.О.Хазенрук, О.В.Чеботарьова ; за заг. ред. А.Г.Шевцова. К. : Слово, 2013. 112 с.

44. Сплочение детского коллектива в условиях ДОУ: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://io.nios.ru/articles2/80/10/splochenie-detskogo-kollektiva-v-usloviyah-dou>.

45. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. Частина 1. 238 с.

46. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. К. : «Радянська школа», 1971. 310 с.

47. Сухомлинський В. Сто порад учителям. Вибр. твори : у 5-ти т. Т. 2. К., 1978. С. 562–566.

48. Татаринцев О.В. Соціалізація дітей з церебральним паралічем шляхом їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007>.

49. Ткачева В.В. Технологии психологической помощи семьям детей с отклонениями в развитии : Учеб. пособие. М. : АСТ ; Астрель, 2007. 318 с.

50. Чопік О.В. Методика психолого-педагогічного дослідження учнівського колективу інклюзивного класу. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац.*

ун-ту ім. Івана Огієнка : зб. за підсумками звіт. наук. конф. викл., докторантів і асп. : вип. 10, у 5 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2011. Т. 5. С. 113–114.

51. Фіцула М. Виховання почуття відповідальності у дітей в умовах школи. *Директор школи*. 1999. №7. С. 2.

52. Фридман Л.М., Пушкина Т.А., Каплунович И.Я. Изучение личности учащегося и ученических коллективов : Кн. для учителя. М. : Просвещение, 1988. 207 с.